

Meghamisított győzelem

Az 1947. január 19-i lengyel szejm-választások a rzeszówi vajdaságban

A háború utáni politikai helyzet Lengyelországban

A jaltai konferencián (1945. február 4–11.) az Amerikai Egyesült Államok, Nagy-Britannia és a Szovjetunió vezetői Európa és a világ sorsát befolyásoló döntéseket hoztak. A jaltai határozatok hatodik pontja Lengyelországra vonatkozott. Előírták, hogy Lengyelországban létre kell hozni az Ideiglenes Nemzeti Egység Kormányát, amelyben a Vörös Hadsereg által „felszabadított” területeken működő minden politikai csoportosulás helyet kap. Fő feladata pedig a *„lehető leggyorsabban egy általános és titkos szavazáson alapuló szabad és közvetlen választások” megszervezése és lebonyolítása volt. Azt is megszabták, hogy a választásokon „minden demokratikus és antifasiszta pártnak lesz részvételi és jelöltállítási joga”.¹*

A nagyhatalmak döntésével összhangban 1945. június 28-án létrehozták az Ideiglenes Nemzeti Egység Kormányt. Mindezt megelőzték a moszkvai tárgyalások, amelyen Sztálin akarata döntött. Így nem volt meglepő, hogy az újonnan létrejött kormányban a Lengyel Munkáspárt (PPR) és szövetségesei, a Lengyel Szocialista Párt (PPS), a Népi Párt (SL), illetve a Demokrata Párt (SD) kommunistái domináltak.² 21 minisztériumból 19-et ők irányítottak. A PPR politikusai álltak a legfontosabb tárcák, a Közbiztonsági Minisztérium, a Nemzetvédelmi Minisztérium, valamint a Közellátási és Kereskedelmi Minisztérium élén. Az Ideiglenes Nemzeti Egység Kormány kevésbé jelentős pozícióit foglalhatták el a független emigrációs és honi képviselők: a népiek, azaz a háború előtti Néppárt tagjai, akik a második világháború alatt a „Roch” Néppárt nevet használták, majd 1945 augusztusában változtatták meg Lengyel Népi Pártra (PSL).³ Az ő vezetőjük volt Stanisław Mikołajczyk, aki már a háború előtt is képviselő volt, majd 1943–44-ben az emigráns lengyel kormányban miniszterelnökként tevékenykedett. Az Ideiglenes Nemzeti Egység Kormányban második miniszterelnök-helyettesé választották, illetve a földművelési és földreformügyi miniszteri posztot is megkapta. Munkatársai a Közigazgatási és az Oktatási Minisztériumokban kaptak helyeket. Mikołajczyk arra számított, hogy a lengyelországi választásokra adott nagyhatalmi garanciák, valamint az ő személyes és a pártja társadalmi támogatása esélyt adnak a választási sikerre, majd a hatalom átvételére, és ezáltal Lengyelország megmentésére a kommunizmus elől. A valóság azonban kegyetlenül keresztülhúzta Mikołajczyk és a lengyelek számításait.

Władysław Gomułka leendő miniszterelnök-helyettes az Ideiglenes Nemzeti Egység Kormány megalakulása előtti moszkvai tárgyalásokon a következőket mondta a PPR kommunistáinak: *„Az egyszer megszerzett hatalmat soha nem adjuk át.”⁴* Nem szándékoztak tehát a hatalmat megosztani. Kifejezésre juttatták ezt, megszegve a moszkvai megállapodásokat. Nem adták át a PSL-nek a közigazgatásban, az önkormányzatokban és a gazdasági szervezetekben a helyek egyharmadát. Arról, hogy tudatosan milyen mértékben vették semmibe Stanisław Mikołajczykot és a pártját, arról leginkább az a tény tanúskodik, hogy az Országos Nemzeti Tanács (a későbbi szejm elődje) 444 képviselője közül csupán 55-en tartoztak a PSL-hez, amely mindössze a mandátumok 12 százalékát tette ki, messze elmaradva a moszkvai tárgyalásokon megállapított 30 százaléktól.⁵

Az 1945 nyarán kialakult lengyelországi politikai helyzet különleges volt, tele konfliktussal és ellenmondásokkal. Miután a Vörös Hadsereg lengyel földre lépett, a kommunisták már 1944-ben kialakítottak egy látszólagos politikai pluralizmust. A valóságban a háború utáni politikai élet azonban bipoláris volt, két, egymással szemben álló táborra oszlott. Egyfelől ott volt a Lengyel Munkáspárt a szövetségeseivel. Számbelileg kevesebben voltak, és szerény társadalmi támogatottsággal bírtak.

Ugyanakkor élvezték Sztálin támogatását, így túlnyomórészt ők gyakorolták a hatalmat, és ők ellenőrizték az állam kulcsterületeit. A másik politikai pólust a Lengyel Népi Párt jelentette, Stanisław Mikołajczykkal az élen. A PSL volt a legnagyobb ellenzéki csoportosulás, amely egyedül jelentett politikai alternatívát a PPR-rel szemben. Programjában a függetlenségi, demokratikus, köztársasági értékekre, valamint az önkormányzatiság eszméjére hivatkozott. Nem meglepő tehát, hogy a lengyelek tömegesen támogatták őket. A háború előtti szervezeti modellen alapuló struktúrái gyorsan újjáéledtek az egész országban. A PSL tömegpárttá vált, amely nemcsak a falusi lakosságot, a parasztokat, hanem az értelmiséget, a kisiparosokat, sőt még a papságot is magába tömörítette. A becslések szerint 1946-ban a párt tagsága 800 000 és 1 000 200 000 között mozgott, tehát minden tizenötödik felnőtt lengyel a PSL tagja volt.⁶

Az akkori lengyel politikai helyzet paradoxonát az okozta, hogy ennek a két, egymással szembenálló politikai tábornak, amelyek az Ideiglenes Nemzeti Egység Kormányt alkották, az volt a feladatuk, hogy megszervezzék a törvényhozási szejm-választásokat. A kommunisták tudták, hogy összecsapásuk egy normális, demokratikus szavazáson csúfos vereségükkel fog végződni. Władysław Gomułka 1945 júliusában a Lengyel Munkáspárt Központi Bizottsága plénumán elismerte: *„Ez a választás leginkább egy népszavazáshoz fog hasonlítani – a Szovjetunió ellen vagy mellette. Ha a választásokig nem végezzünk el egy nagy felvilágosító munkát, akkor a választásokon a reakciónak nagy esélye lesz arra, hogy úgy harcoljon velünk, mint szovjet ügynökökkel.”*⁷ Rossz előérzeteikben megerősítették őket a magyarországi választások, amelyen 1945. november 4-én a Független Kisgazdapárt győzelmet aratott.

A rzeszówi vajdaság sajátossága

Hogy teljes mértékben megértsük az 1947. január 19-i törvényhozási szejm-választások kontextusát a rzeszówi vajdaságban, meg kell ismerni Lengyelország e régiójának sajátosságait. A rzeszówi vajdaság 1945-ben a Lengyelországban kialakított 16 vajdaság egyike volt.⁸ Formálisan 1945. július 7-én hozták létre az Országos Nemzeti Tanács dekrétuma alapján.⁹ A vajdaság 17 járásból állt: brzówói, dębicai, gorlicei, jarosławi, jaslói, kolbuszowai, krosnói, leskói, lubaczówi, łańcuti, mieleci, niskói, przemysli, przeworski, rzeszówi, sanoki és tarnobrzegi. A vajdasági hatalom központja és székhelye Rzeszów volt, ahol 1946-ban közel 29,4 ezer fő lakott. Az egész közigazgatási egység területe 1946-ban hozzávetőleg 18 200 km² nagyságú volt, ami Lengyelország területének nagyjából a hat százalékát tette ki. 1,53 millió ember élt itt, tehát az ország lakosságának körülbelül a 6,42 százaléka.¹⁰

A rzeszówi vajdaság sajátosságait több elem alkotta, amelyből most kettőt érdemes kiemelni. Egyfelől e régió alapvetően mezőgazdasági és falusi jellegű volt. 1946-ban 1,29 millió ember élt falun, tehát a lakosság 84,34 százaléka. Összehasonlításképpen: Lengyelországban az összlakosság 67,56 százaléka élt falun. A helyi mezőgazdaság struktúrájában a 2 és 5 hektár közötti családi gazdaságok domináltak.¹¹

A másik jellemző vonást a paraszti (népi) mozgalom több évtizedes politikai hagyománya jelentette. Ennek szimbolikus kezdetét 1895-re tehetjük, amikor Rzeszówban megalakul a Népi Párt (SL), amely 1903-ban felvette a Lengyel Népi Párt (PSL) nevet. A számos névváltoztatás, osztódás és időleges egyesülések ellenére a paraszti politikai mozgalom Lengyelország e részén nagy népszerűségnek örvendett. A támogatottság mértékéről tanúskodik egyrészt az is, hogy az országban a Népi Párt (e nevet 1931 óta használták újra) szervezeti struktúrája épült ki a leggyorsabban, másrészt a taglétszám (1938-ban kb. 45 ezer fő), valamint az 1937-es nagy parasztsztrájk résztvevőinek igen nagy száma.¹²

A választási kampányt megelőző politikai helyzet (1945. nyár – 1946. ősz)

A rzeszóvi vajdaság fentebb ismertetett sajátosságainak nagy jelentősége volt a háború utáni regionális politikai helyzetre. A PPR mint kormányzó erő képviselői domináltak az állami intézményekben. A társadalom azt a Lengyel Népi Pártot¹³ támogatta, amely először is a háború előtti politikai hagyományok folytatója (programjában, képviselőiben és szervezetileg); másodszer a kommunista párttal szemben az egyetlen politikai alternatívát jelentette; harmadszor pedig arra az agrárideológiájára hivatkozott, amely különösen vonzó volt a falusi lakosság számára.

A PSL támogatottságának mértékéről tanúskodik a párt folyamatos szervezeti fejlődése a vajdaságban 1946 júniusában és júliusában. A pártvezetés számításai szerint 1946 márciusában mintegy 67 ezer tagjuk volt, más, nem teljes adatok szerint pedig 1946 szeptemberében 62 ezret számoltak. Hasonlóan magas számot becsültek meg a Rzeszóvi Vajdasági Állambiztonsági Hivatal V. osztályának munkatársai is, akik a régió társadalmi-politikai helyzetét elemezték. Szerintünk a rzeszóvi vajdaságban a PSL körülbelül 79 ezer taggal rendelkezik.¹⁴

A PSL tagsága jóval nagyobb volt Lengyelország e régiójában, mint a PPR-é vagy a többi politikai csoportosulásé. 1946 derekán a PPR alig hétezer tagot számlált. A Lengyel Népi Párt tehát majdnem kilencszer nagyobb volt. A többi párt tagsága is hasonló volt: PPS: 8,7 ezer (1946. március), SL: kb. 5 ezer (1946. április), SD: kb. 1,1 millió (1946. március), SP: kb. 3,7 ezer (1946. július). A Lengyel Népi Párt létszáma tehát majdnem háromszorosa volt a többi párt tagságának összlétszámánál.¹⁵

Az állambiztonság által elvégzett elemzés szerint és a kortárs politikai élet szereplői szerint is a PSL-nek volt a legnagyobb társadalmi támogatottsága. 1945 nyarán a PPR Rzeszóvi Vajdasági Bizottságának első titkára, Stanisław Hanyż úgy látta, hogy a PPR a 25 százalékos társadalmi támogatásra számíthat. A rzeszóvi vajda, Roman Gesing (PSL-tag), aki havonta készített egy elemzést a rzeszóvi vajdaságban kialakult politikai helyzetről, amelyet a Közigazgatási Minisztériumba küldött fel Varsóba, szintén azt állította, hogy a PSL örvend a régióban a legnagyobb népszerűségnek. Hasonlóan értékelt a Rzeszóvi Vajdasági Állambiztonsági Hivatal V. osztályának vezetője. Maguk a PSL-aktivisták, például a mieleci járásban, úgy látták, hogy akár a 90 százalékos támogatást is elérhetik.¹⁶

A PSL aktivistáinak sikere a rzeszóvi vajdaságban nem csak abban mutatkozott meg, hogy egy tömegpártot tudtak létrehozni, illetve hogy megszerezték a társadalom széleskörű támogatását. Az egész országban kiemelkedően aktívak voltak. Különösen elkötelezettek voltak az önkormányzatokban és a nemzeti tanácsokban. 1946-ban a PSL tagjai rendelkeztek a községi nemzeti tanácsokban a mandátumok kb. 55 százalékával a rzeszóvi vajdaságban, miközben a PPR csak mintegy 22 százalékot birtokolt.¹⁷ A járási nemzeti tanácsok szintjén kisebb arányban, mintegy 29 százalékkal voltak jelen (a PPR itt kb. 20 százalékot birtokolt). A régió tizenhét járási közigazgatási elöljárója (sztaroszta) közül pedig nyolc volt népi párti. A helyi PSL nagy sikerének számított, hogy Roman Gesing személyében a vajdát is ők adták. Ő volt az egyetlen népi párti vajda az egész országban.¹⁸

Mint már szó volt róla, a kommunisták nem szándékoztak lemondani a hatalomgyakorlásról. Annak érdekében, hogy megtartsák a hatalmat, készek voltak harcolni. Céljuk az volt, hogy politikai ellenfelüket, a PSL-t a lehető legjobban meggyengítsék. A PSL elleni harc 1945 nyarán kezdődött és különböző területeken folyt. Az ellenzék ellen folytatott harc módszerei hasonlóak voltak az egész országban. A rzeszóvi vajdaságban, a fentebb leírt jellegzetességek és az ellenzék ereje miatt, a harc sokkal brutálisabban folyt.

A PSL-lel szemben adminisztratív eszközökkel, propagandával, politikailag és erőszak alkalmazásával, gyakran törvényszegéssel, bűncselekmények elkövetésével vették fel a harcot. Akadályozták a pártot a normális működésben. Elvették a helységeiket,

amelyekben az irodái működtek. Adminisztratív módon megtiltották a nyilvános nagygyűlések és a lakossági fórumok megszervezését. 1946-ban a PSL tagjainak megakadályozták a május 3-i nemzeti ünnep (az 1791. május 3-i alkotmány napja) rendezvényeinek megtartását. Ugyanígy nem engedték, hogy a PSL aktivistái megünnepeljék a Nép Ünnepét 1946. június 9-én (a lengyel népi mozgalom ünnepe). A kommunisták szövetségeseikkel együtt kisajátították maguknak az ünnep megrendezésének jogát, amelynek központi eseményeire nem véletlenül a rzeszóvi vajdaságban található Nowosielcében került sor.¹⁹ Az önhatalmú és a népieket sértő hatalmi döntés elkeseredést váltott ki, és elmélyítette a kommunistákkal szembeni bizalmatlanságot.²⁰

A PSL sajtóját durván cenzúrázták. Ezzel párhuzamosan a kommunisták médiahadjáratot indítottak a párt ellen. Olyan hazug vádakkal illeték, hogy kapcsolatban áll az ún. „földalatti reakcióval” és más bűnöző csoportokkal. Nem tették lehetővé a PSL számára, hogy a hamis vádakat megcáfolja. Ezzel egyidejűleg a kommunisták megnehezítették a népiek számára az önkormányzati és közigazgatási munkát is. Megszegték a moszkvai megállapodás előírásait. Igyekeztek a népi pártiakat sabotálni még azokban az intézményekben is, amelyeket a pártok közötti együttműködés javítására hoztak létre. Például Rzeszóban, a Demokratikus Pártok Vajdasági Egyeztető Bizottságában a PSL tagjait 1945 ősztől 1946 májusáig meg sem hívták a bizottsági ülésekre.²¹

A kommunisták igyekeztek a tagokat és szimpatizánsokat is elválni a PSL-től, majd azt követően átirányítani őket a konkurens csoportosulásokhoz. A PSL-ben az első törések már 1946 júniusában láthatók voltak. Ennek következménye lett a PSL „Új Felszabadulás” csoport létrejötte.²² A rzeszóvi vajdaságban az újonnan létrehozott párt nem váltott ki nagy érdeklődést a társadalomból. Erről tanúskodik az is, hogy a PSL „Új Felszabadulás” vajdasági hivatala csak 1946 novemberében állt fel.²³ E párt jelentősége az egész országban marginális maradt. Szintén kicsi volt azon PSL-tagok száma, akik átléptek egy másik pártba.

A PSL számára sokkal nagyobb veszélyt jelentett az állambiztonsági apparátus tevékenysége, amely a PPR alá tartozott. Így éppen a Közbiztonsági Minisztérium és az alá tartozó területi egységek (az állambiztonság vajdasági és járási hivatalai) játszották a kulcsszerepet a PSL-lel folytatott harcban. Tömeges letartóztatások, házkutatások és többórás kihallgatások bevett eljárásnak számítottak a néppárt ellen vívott harcban. Az állambiztonság funkcionáriusai bűncselekményeket is elkövettek. Számos orgyilkosságot követtek el a PSL vezetői ellen. A becslések szerint 1945–47-ben az egész ország területén 146 népi párti aktivistát öltek meg. Az összes meggyilkolt nyolc százaléka a rzeszóvi vajdaságból származott. E régió legfontosabb, politikai okokból meggyilkolt néppárti politikusa Władysław Kojder volt, a PSL országos vezetésének tagja, a PSL Krakkói Kerületi Hivatala elnökhelyettese és a Przeworski Járási Hivatal elnöke. Minden valószínűség szerint 1945. szeptember 17-én gyilkolták meg a rudnai erdőben Rzeszó mellett. Temetésére csak 1946 júniusában kerülhetett sor.²⁴ A gyilkosságért a PPR vezetői voltak a felelősek, akik számtalanszor folyamodtak brutális eszközökhöz a PSL ellen vívott harcban. Érdemes idézni a PPR rzeszóvi Vajdasági Bizottsága első titkára, Stanisław Hanyż 1945. augusztusi beszédéből: *„...az állambiztonságunk azért van, hogy őket ártalmatlanná tegye”.*²⁵ Ennél is kendőzetlenebbül fogalmazott a PPR mieleci Járási Bizottsága első titkára, Zygmunt Anyszewicz 1946. május 15-i beszédében: *„Minden eszközzel arra fogunk törekedni, hogy politikai ellenfeleinkkel végezzünk. Ez a jelen pillanat parancsa. Itt elsősorban azokról van szó, akik a PSL zászlaja alatt vannak. [...] A buzgó és elszánt PSL-es ellenfeleinkkel fizikailag kell végeznünk.”*²⁶

A PSL ellen folytatott brutális harc dacára, amely szinte az államapparátus minden szintjén zajlott, a kommunistáknak nem sikerült a maguk javára fordítani a társadalmi hangulatot és megváltoztatni a lengyelek politikai preferenciáit. Megerősítették ezt az 1946. június 30-i népszavazás eredményei is, amely a kevésbé lényeges rendszer- és gazdasági változtatásokról szólt.²⁷ Meg kell említeni, hogy a második világháború után

ez volt az első országos szavazás. Az volt a célja, hogy elhalasszák a törvényhozó szejm-választásokat, és felmérjék a kommunisták és az ellenzék társadalmi támogatottságát. A szavazás népszavazás jellegű volt. A referendum hivatalosan bejelentett eredményei arról szóltak, hogy a lengyelek a PPR és szövetségeseit támogatják. Az eredményeket ugyanakkor meghamisították, magát a hamisítás folyamatát pedig a szovjet Állambiztonsági Minisztérium (MGB) felügyelte. A fennmaradt és reprezentatív adatokból valami egészen más derült ki. A PPR és szövetségeseinek politikai vonala ellen szavazott országosan a szavazók 75 százaléka. A rzeszóvi vajdaságban a PPR elutasítása még nagyobb volt, és elérte a 85 százalékot.²⁸

Felkészülés a választásokra és a választási kampány

A népszavazás valódi eredménye eloszlatta a kommunisták illúzióit, ami a társadalomra gyakorolt hatásukat illette. Sztálinnal egyetértésben úgy döntöttek, hogy meghamisítják a közelgő törvényhozási szejm-választások eredményeit. Maga a szavazás – hasonlóan a Szovjetunióhoz – kizárólag az állampolgárok engedelmességéről kellett szóljon.²⁹ 1946 októberében és novemberében a Lengyel Munkáspárt és a Lengyel Szocialista Párt képviselői között tárgyalások folytak, amelyek célja az volt, hogy e két csoportosulás szerepét meghatározzák a szejmben és a hatalom rendszerében. A megbeszélések Szocsiban zajlottak 1946. november 19–21-én, Sztálin jelenlétében. Végül november 28-én került aláírásra az a titkos megállapodás, amely a PPR és a PPS tevékenységének összehangolásáról szólt. Megállapodtak benne a mandátumok megosztásáról. Az ún. Demokratikus Pártok Blokkja képviselői (a PPR, a PPS, az SL és az SD választási szövetsége³⁰) a képviselői mandátumok 75 százalékára tartott igényt. Abban is megállapodtak, hogy a PSL nem kaphat a szejmben a mandátumok 15 százalékánál többet. Szétosztották a legfontosabb állami pozíciókat is.³¹ Így hát a törvényhozási szejm-választások eredményeit már legalább két hónappal a választások előtt eldöntötték.

A kommunisták tevékenységének sikerét biztosítani kellett: megváltoztatták a választási rendszert, amely megengedte a választási bizottságoknak, hogy meghatározzák, kinek van aktív és passzív választójoga; a választási apparátust ellenőrizték (a választási bizottságokba megbízható embereiket ültették); tömeges és brutális propagandaakciót indítottak; megtorlást alkalmaztak az ellenzékkel, vagyis a Lengyel Népi Párttal szemben, megfélemlítették annak tagjait és szimpatizánsait.

1946. szeptember 22-én az Országos Nemzeti Tanács, a PSL ellenkezése mellett, elfogadta a PPR és a PPS által kidolgozott választási rendszert.³² Lengyelországot 52 választókerületre osztották. A rzeszóvi vajdaságot három, 50-es, 51-es és 52-es számú választókerületre osztották. Az 50. számú választókerület (Rzeszów) a következő járásokból állt: kolbuszowai, łańcuti, mieleci, przeworski, rzeszóvi és tarnobrzegi. Az 51. számú választókerület (Gorlice) magába foglalta a dębicai, gorlicei, jaslói és a krosnói járásokat. Az 52. számú választókerület (Przemyśl) pedig a brzozóvi, a leskói, a lubaczóvi, przemysli és sanoki járásokból állt. Maga a választókerületi felosztás nem keltett nagyobb figyelmet. Ellentmondásos volt ugyanakkor a 444 képviselői mandátum elosztása az egyes választókerületek között. A kommunisták itt tudatos manipulációt végeztek, hogy meggyengítsék a PSL esélyeit. Azokban a választókerületekben, amelyekben az ellenzéki PSL erős volt, ott rendszerint kevesebb képviselői mandátumot lehetett megszerezni. A rzeszóvi vajdaságban a következőképpen osztották el a mandátumokat: az 50. számú kerületben kilencet, az 51.-ben és az 52.-ben pedig hatot.

A választókerületeket körzetekre osztották. A kommunisták a szavazás feletti nagyobb ellenőrzés érdekében a nagy szavazókörzeteket preferálták. A falusi és hegyi terepen, amilyen a rzeszóvi is volt, ez nagyon kellemetlen volt a választók számára, hiszen nagy távolságokat kellett megtenniük, hogy elérjék a szavazóhelységet. Meg kell említeni, hogy a szavazásra tél közepén került sor, ami további nehézséget jelentett.

A népszavazás tapasztalataival rendelkező kommunisták úgy döntöttek, hogy az egész választási apparátust felügyelik: az Országos Választási Bizottságot, a körzeti és a kerületi választási bizottságokat. Végül a körzeti választási bizottságokban egyetlen képviselője sem volt megtalálható az ellenzéki PSL-nek. A PSL Rzeszóvi Vajdasági Hivatala tiltakozott és fellebbezett azért, hogy a párt tagjait engedjék be a kerületi választási bizottságokba. A tiltakozást azonban figyelmen kívül hagyták.³³

A választási bizottságok személyi összetételének kiválasztási folyamata 1947 januárjáig tartott. A végső összetételükről az állambiztonság és a PPR döntött. Összességében az egész országban a körzeti választási bizottságok tagjainak 63,3 százaléka volt a PPR tagja. Ezen felül az állambiztonság munkatársai a választási bizottsági tagok között beszerző munkát végzett az állambiztonság apparátusával való titkos együttműködésre. Ezzel biztosították az elkötelezett emberek rendelkezésre állását és lojalitását a szavazatok számlálásánál és az eredményeket tartalmazó jegyzőkönyvek elkészítésénél. Országosan az állambiztonság szervei közel 22 ezer körzeti választási bizottsági tagot szerveztek be, vagyis az összes tag mintegy 47 százalékát.³⁴ A választások előtti időszakban a rzeszóvi vajdaságban 2066 főt szerveztek be az állambiztonsági szervekkel való titkos együttműködésre a választási bizottsági tagok közül. Ezekre a személyekre hárult a szavazatok „valódi” megszámlálásának feladata. Meg kell itt említeni, hogy az állambiztonsággal való együttműködésre beszervezettek közül 525 fő írásbeli, 700 szóbeli jelentést kapott. A jelentések érintették a terepen kialakult politikai helyzetet és a PSL tevékenységét. Azt szolgálták, hogy az állambiztonság el tudjon készíteni egy listát azon személyekről, akiket preventív jelleggel le kell tartóztatni és megfosztani szavazati jogától.³⁵

A PPR és az állambiztonság által uralt választási bizottságok lényeges kiváltsággal rendelkeztek, amelyet a választási törvény 2. cikkében le is írtak. Ez a cikk arról szólt, hogy a szavazati jog nem illeti meg azokat a személyeket, akik szerepelnek a háború előtti német nemzetiségi listán, illetve együttműködtek a német megszállókkal a háború alatt. Azokat is érintette a szavazati jog megvonása, akik 1944. július 22. után együttműködtek a *„földalatti fasizta szervezetekkel vagy a lengyel állami rend megdöntésére törő bandákkal”*. Ezen előírás alapján a választási bizottságok dönthettek arról, hogy kit kell megfosztani a szavazati jogától, és ki az, aki nem indulhat el a választásokon. E komoly döntésekről nem készültek dokumentumok, nem kellett bizonyítani, sem megerősíteni a vádakát. A szavazati joguktól megfosztottak nem is fellebbezhetek a döntés ellen. Végeredményben körülbelül félmillió állampolgárt fosztottak meg szavazati jogától, mindenekelőtt a PSL szimpatizánsait.

A szavazati joguktól megfosztandó személyek listáját az Állambiztonsági Hivatal készítette el, majd átadták a választási bizottságoknak. A rzeszóvi vajdaságban az állambiztonság munkatársai 35 573 főt választottak ki, akiknek adminisztratív úton kellett megakadályozni a választáson való részvételét. Végző soron a kerületi választási bizottságok 30 400 főt fosztottak meg a szavazati jogától a rzeszóvi vajdaságban. Közülük mintegy 64 százalék az 50. számú választókerületből származott, tehát éppen onnan, ahol a PSL szervezetei a legerősebbek voltak.³⁶

A kommunista hatalom az általa ellenőrzött választási bizottságok segítségével még az ellenzék választási listájára is befolyással volt. Országosan a körzeti választási bizottságok összesen 98 jelöltet húztak ki a PSL pártlistájáról a németekkel vagy a „bandákkal” való együttműködés hamis vádjával.³⁷ A rzeszóvi vajdaságban szintén beleavatkoztak a PSL pártlistájába. Az 50. számú választókerületben (Rzeszów) a kerületi választási bizottság hat néppárti jelöltet húzott ki a listáról: Antoni Borowiec, Aleksander Poradát, Stanisław Serafint, Karol Słomkát, Władysław Gwizdek és Stanisław Kosiorowskit, akik a párt elismert és aktív politikusai voltak. A bizottságok a választási törvény 3. cikkére hivatkoztak,³⁸ ami arról szólt, hogy azokról a jelöltektől, akik a megszállás alatt nem harcoltak fegyveresen a megszállók ellen, meg lehet tagadni

az indulás jogát. Ez egy olyan szabály volt, ami alapján meg lehetett tagadni a választáson való indulást a konspiratív Honi Hadsereg minden katonájától.³⁹ Hasonló érveket használtak az 51. számú választókerületben (Gorlice) is. A PSL helyi megbízottja leadta a pártlistát, amelyet el is fogadtak. Néhány nappal később a gorlicei választási bizottság mégis úgy döntött, hogy négy PSL-jelöltet kihúznak a listáról. Ludwik Dusza, Józef Golem, Józef Wojnar és Ignacy Ziemiński ellen az volt a vád, hogy nem akartak harcolni a német megszállók ellen, ami ebben az esetben is valótlanság volt.⁴⁰

Az 52. számú választókerületben (Przemyśl) másképpen nyúltak bele a PSL listájába. 1946. december 19-én Wojciech Stanowski, a PSL megbízottja leadta a párt listáját a helyi választási bizottságnak. Három nappal később „hibákra” hivatkozva a bizottság törölte az egész listát, anélkül hogy a megbízottat tájékoztatták volna, és lehetőséget biztosítottak volna a korrekcióra. A bizottság indoklása szerint két jelöltet azért fosztottak meg indulási jogától, mert letartóztatták őket, a másik két jelölt pedig írásban kérte visszalépését. A valóságban e leveleket az állambiztonság munkatársai kényszerítették ki. A bizottság döntéseivel szembeni fellebbezések és panaszok válaszok nélkül maradtak. A PSL listájának megsemmisítése az 52. számú választókerületben komoly következményekkel járt. A rzeszóvi vajdaság nagyjából 200 ezer választója nem tudott ellenzéki jelöltre szavazni. Ebben a kerületben a választások automatikus győztese a Demokratikus Pártok Blokkja lett. Ki kell itt emelni, hogy az 52. kerület nem számított kivételnek. Országosan még 9 olyan kerület volt, ahol a PSL választási listáját megsemmisítették.⁴¹

A PSL köré tömörülő politikai ellenzékkel szembeni megtorlás az egész választási kampányban zajlott. A párt legaktívabb aktivistái szerepeltek az állambiztonság proskripciók listáján. Őket letartóztatták. A rzeszóvi vajdaságban 1106 PSL-tagot tartóztattak le a választások előtt, főképpen a párt vezetőit. A fogvatartottakat rettenetes körülmények között tartották. Walenty Dżula, a párt egyik legfontosabb politikusa, aki 1946-ban mint sztarosza (járási előljáró) igazgatta a jarosławi járást, a következőképpen emlékezett vissza a jarosławi Állambiztonsági Járási Hivatal börtönében eltöltött időre: *„A cellák ablakait szándékosan kiverték a legnagyobb fagy idején. Olyan hideg volt, mintha az udvaron lettem volna; az 1946–47-es tél kivételesen hideg volt. A cellák falai egész télen fagyosak voltak, még márciusban és áprilisban is nyirkos volt minden, olyan hideg volt, mintha tél lenne. Ilyen körülmények között megrohadt a gyapjúruhám, amely a szabadulásom után néhány nap után darabokra hullott [...] örökre megromlott az egészségem.”*⁴²

A letartóztatásokkal párhuzamosan az Állambiztonsági Hivatal számos házkutatást hajtott végre a PSL helyeiben és a párt tagjainak lakásaiban. A számítások szerint a rzeszóvi vajdaságban 857 házkutatást tartottak. Ezek azonban csekély eredménnyel jártak. Választási anyagokat, rölapokat és plakátokat foglaltak le. A jarosławi járásban 1947. január 4-én a sztarosza úgy döntött, hogy felosztatja az PSL-t. Három nappal később az Állambiztonság Járási Hivatala (PUBP) 109 főt tartóztatott le, elsősorban államellenes tevékenység (a PPR kritikája) vádjával.⁴³

A választási kampány a terror légkörében zajlott. Lengyelország falvain és városain keresztülvonultak az ún. védelmi-propaganda csoportok, amelyek a Belbiztonsági Hadtest (nem a Nemzetvédelmi, hanem a Közbiztonsági Minisztérium alá tartozó katonai egység), az Állambiztonság, a Rendőrség és a Rendőrség Önkéntes Tartalékegysége katonáiból és funkcionáriusaiból álltak. Átfogták az ország településeinek 85 százalékát. A csak katonákból álló védelmi-propaganda csoportok országosan 42 526 nagygyűlést és választási gyűlést szerveztek.⁴⁴

A katonai védelmi-propaganda csoportok további feladata volt a PSL szétverése és aktivistáinak megfélemlítése. A katonák visszaélései általánosak voltak. A rzeszóvi vajdaságban például éppen ezek a csoportok azonosították a népi pártiakat, és

fenyegetéssel kényszerítették őket a konkurens Népi Pártba (SL) való átlépésre. Egész falvakat kényszerítettek arra, hogy a PSL-t elítélő nyilatkozatot tegyenek közzé.⁴⁵

A Lengyel Népi Párt és tagjai nem folytathattak szabad választási kampányt. A választások előtti nagygyűléseikhez szükséges volt az Állambiztonsági Hivatal engedélye, amelyet a PPR ellenőrzött. A PPR kritikáját a kommunista hatalom államellenes fellépésként kezelte. Gyakran letartóztatták azt, aki ilyen kritikát fogalmazott meg. Ezért azoknak a PSL-vezetőknek, akik egy választási nagygyűlésen felléptek, utána el kellett rejtőzniük, hogy ne tudják őket letartóztatni. Antoni Głowa, a PSL Járási Hivatalának titkára például 1947 márciusáig bujkált. Még az egyes képviselőjelölteknek is, például Franciszek Stachniknak, hasonlóan kellett cselekedniük.

A szavazás és az eredmények

A szavazás napja a rzeszóvi vajdaságban nyugodtan telt. Csupán néhány apró összeütközésre került sor a lengyel földalatti ellenállás egységei és a választási helységek őrsége között a przeworski járásban, illetve hasonló összecsapásokra került sor az Ukrán Felkelő Hadsereg (UPA) és a védelmi-propaganda csoportok között a gorlicei (Śnietnica), a jaslói (Pielgrzymka), a sanoki (Mrzygłód) és a leskói (Morochów) járásokban. Chorkówkában (krosnói járás) a kétségbeesett választók összeverekedtek a rendvédelmi erőkkel.⁴⁶

Ugyanakkor a szavazás napján is folytatódtak a választási apparátus, valamint az állambiztonság és a hadsereg részéről tapasztalható visszaélések. Nyíltan és tüntetőleg tették. A választókat arra kényszerítették a katonák és az állambiztonság funkcionáriusai, hogy nyíltan szavazzanak. Egyes falvakban a községi közigazgatás vezetőit (soltész) kényszerítették arra, hogy ez egész lakosság nevében adják le a voksukat. A szavazás titkossága fikció volt. Azokat az emberek, akik potenciálisan a PSL-re szavaztak volna, többórás sorbaállásra kényszerítették a fagyban a szavazóhelyiségek előtt. Az ellenzék számos hívétől megtagadták a szavazás lehetőségét (a kolbuszowi és a rzeszóvi járásban). Egyes szavazóhelyiségeket korábban bezártak annak ellenére, hogy a választók még nem adták le voksukat. Az 52. számú választókerületben (Przemyśl), ahol a PSL listáját megsemmisítették, a lakosság bojkottálni akarta a választásokat, a PSL országos vezetésének utasításával összhangban. A választásokat azonban nem lehetett bojkottálni. A hatalom úgy döntött, hogy erőszakkal is az urnákhoz kényszeríti a polgárokat a rendőrség és a hadsereg segítségével (pl. a jarosławi járásban Cieszacin, Munina és Surochów községekben).⁴⁷

Szavazóhelyiség Błażowában, 1947. január 19. (forrás: IPN Levéltára, Rzeszów)

A választási bizottságok is számos visszaélésre és bűncselekményre vetemedtek. Előfordult, hogy a szavazóurnákban még a szavazás megkezdése előtt találtak olyan szavazólapokat, amelyeken az ún. Blokkra leadott szavazatok voltak. A választások meghamisításának legnépszerűbb módszere az volt, hogy a PSL-re leadott szavazatokat kivették az urnákból, és a helyére a 3-as listára (a Blokkra) leadott szavazatokkal ellátott szavazólapot tettek be. A PSL-re leadott szavazólapot elégették vagy kidobták. Előfordult, hogy a Blokkra leadott szavazatok számát megnövelték a PPR-tagok és a katonák többször is leadott szavazataival (pl. a łańcuti járásban). A szavazás után az urnákat az állambiztonság és a bizottság tagjai szállították el. Olyan eset is volt, hogy a PPR-tagok lakásán számolták össze a szavazatokat.⁴⁸

Azzal összefüggésben, hogy a választások eredményeit már két hónappal a választások előtt meghatározták, a végeredményeket tartalmazó jegyzőkönyveket is előre elkészítették. Két nappal a választás előtt a bizottságok elnökei megkapták a részletes eredményeket, amelyeket el kellett érni, illetve azokat az algoritmusokat, amelyek segítettek kerületekben az egyes választási listákra leadott szavazatok számának meghatározásában. Erre azért volt szükség, mert az előre eldöntött eredményt kellett kihozni országosan. Az eredmények meghamisításának algoritmusát a D'Hondt-módszerre támaszkodott. Az egész hamisítási akciót a szovjet MGB „D” osztályának egy szakértői csoportja felügyelte Aron Palkin parancsnoksága alatt, aki 1947. január 10-én érkezett Varsóba.⁴⁹

Hogy megkönnyítsék a hamisítást, a kerületi és a körzeti választási bizottságok nem adták meg az egyes egységek eredményeit. Az eredmények hivatalos bejelentése az Országos Választási Bizottság feladata volt. 1947. február 3-án az OVB kihirdette a törvényhozási szejm-választások eredményeit. A közlemény szerint a szavazásra jogosultak 89,9 százaléka járult az urnákhoz. A Blokk 80,1, a PSL alig 10,3, az SP 4,7, a PSL „Új Felszabadulás” 3,5 százalékat kapott, a többiek pedig összesen 1,4 százalékat gyűjtöttek össze. Mindez azt jelentette, hogy a szejmbe 114 PPR, 116 PPS, 109 SL, 27 PSL, 7 PSL „Új Felszabadulás”, 41 SD, 15 SP, 10 pártonkívüli és 5 egyéb pártbeli képviselő került be.

A rzeszóvi vajdaságban a szavazás hivatalos eredményei a PPR számára volt kedvezőek. A Blokk támogatottsága ebben a régióban valamivel magasabb volt az országos átlagnál. Ez annak volt köszönhető, hogy a przemysli választókerületben nem lehetett az ellenzéki PSL-re szavazni. A nyilvánosságra hozott eredmények szerint a Blokk támogatottsága a rzeszóvi vajdaság három választókerületében 69,89 (50. számú kerület – Rzeszów) és 98,2 (52. számú kerület – Przemysl) százalék között mozgott. A Lengyel Népi Pártot hivatalosan 18,33 százalék támogatta az 50. kerületben (Rzeszów) és 18,70 százalék az 51. kerületben (Gorlice). A 444 fős szejmbe végül 22 képviselő került be a rzeszóvi vajdaságból, ebből 20 a Blokk és csupán 2 a PSL színeiben (Roman Gesing és Franciszek Stachnik).

Senkinek nem volt kétsége afelől, hogy Lengyelországban a választások eredményeit a kommunisták meghamisították. Csupán a hamisítás mértéke volt ismeretlen. A szavazás valós eredményeit a PSL vezetése, valamint a londoni emigráns körök és a lengyel függetlenségi konspiráció képviselői is megpróbálták megbecsülni.

A PSL aktivistái országosan 1300 szavazókerületből, vagyis az összes szavazókerület 19 százalékából gyűjtöttek információkat. Ezek szerint a pártra a választópolgárok 69 százaléka szavazott. A népi pártiak számításai összhangban voltak azzal, amit a londoni lengyel emigráns politikai köröknek sikerült megállapítaniuk. Azt állították – Bolesław Bierut környezetéből származó információkra hivatkozva – hogy a PSL-re a választók 65 százaléka voksolt. Hozzáadték, hogy a rzeszóvi vajdaságban a PSL körülbelül a szavazatok 70 százalékát szerezte meg.⁵⁰

A hamisítás bizonyítékait nagyon gondosan gyűjtötték össze a polgári-katonai konspiráció, a Szabadság és Függetlenség (WiN) tagjai.⁵¹ Ezek alapján próbálták megbecsülni a valódi eredményeket. A rzeszóvi vajdasági WiN hírszerzőinek megállapításaiból kiderült, hogy a PSL körülbelül 70 százalékot kapott. Egyes járásokban, mint például a rzeszówiban, a párt elérhette a 75 százalékos eredményt is.⁵²

1947. január végén a PSL vezetése úgy döntött, hogy tiltakozó akcióba kezd az eredmények miatt. Mind az 52 választókerületben, beleértve a rzeszóvit is, szerveztek tiltakozást, és egy országos nagy tüntetést is tartottak. A hatalom ezeket teljesen figyelmen kívül hagyta.⁵³

Következmények

Az 1947-es szejm-választások és az eredményei meghamisítása komoly következményekkel járt a háború utáni Lengyelország számára. A kommunisták formálisan teljesítették a nemzetközi kötelezettségeket. Jogi legitimitációt szereztek maguknak a hatalom gyakorlására Lengyelországban, hivatkozva a széles társadalmi felhatalmazásra. A Lengyel Munkáspárt a szövetségeseivel együtt többséget szerzett a törvényhozásban. A szejm első ülésén a kommunisták és koalíciós társaik Lengyelország elnökévé választották a szovjet ügynök Bolesław Bierutot. 1947. február 19-én elfogadták az ún. Kis Alkotmányt, amely Lengyelország berendezkedését a szovjet mintához közelítette.

A megfélemlített és becsapott társadalom elvesztette reményét, hogy a kormány leváltható Lengyelországban. A lengyelek azt is látták, hogy az USA és Nagy-Britannia, akik a jaltai konferencia határozatainak alapján kötelezték az Ideiglenes Nemzeti Egység Kormányt arra, hogy szabad választásokat tartson, tanácstalanok, és semmilyen határozott lépést nem tesznek Lengyelország érdekében.

A kétkedés és a rezignáció megjelent a népi pártiak körében is. Felerősödtek a belső törésvonalak a PSL-ben. A Czesław Wycech és Józef Niećko köré csoportosuló belső ellenzék megerősödött. A pártszakadásra végül 1947. április 2-án került sor, amikor a kizárt belső ellenzék megalapította a PSL „Baloldal” nevű új pártot.⁵⁴ A rzeszóvi vajdaságban a PSL dezintegrációjára csak 1947 májusában került sor, amikor életre kelt a PSL „Baloldal” vajdasági szervezete. Ezzel egyidejűleg a kommunista hatalom nem mondott le a megtorlás alkalmazásáról a PSL tagjaival szemben. Elbocsájtották őket az állami és önkormányzati hivatalokból, többórás kihallgatásokra idézték be őket, a megfigyelésük és letartóztatásuk általános gyakorlatnak számított. 1947 novemberében csak a rzeszóvi vajdaságban az Állambiztonsági Hivatal letartóztatásában volt a PSL 142 legaktívabb tagja.⁵⁵

A szejm-választások felgyorsították a lengyelországi szervezett politikai ellenzék végét. A kommunisták legalább 1947. október végéig küzdöttek a PSL teljes felszámolásáért. A letartóztatással fenyegetett PSL-elnök, Stanisław Mikołajczyk 1947. október 21-én titokban elhagyta Lengyelországot.⁵⁶ Mikołajczyk szökése után a PSL-ben átvették a hatalmat az ellenfelei. A csoportosulás a kommunisták akaratának megfelelően 1949-ig létezett. Ugyanakkor ez már egy gyenge, önállóságától és politikai jelentőségéről megfosztott párt volt. 1946-ban a rzeszóvi vajdaságban a Lengyel Népi Párt körülbelül 70 ezer tagot számlált, 1948 első negyedévében már csupán ezerötszázat.⁵⁷

Az 1947-es meghamisított választás jelentette a választási bohózat kezdetét, amely megfosztotta a társadalmat attól, hogy befolyással legyen a hatalomra és a politikai elit formálására.⁵⁸ E komédia egészen 1989. június 4-ig tartott Lengyelországban.

Fordította: Mitrovits Miklós

¹ Kersten, 1989: 253.

² A szövetséges pártok nevei a háború előtt Lengyelországban létező pártnevekre utalnak. 1944-ben, miután a Vörös Hadsereg elfoglalta a lengyel területek egy részét, a kommunisták új pártot hoztak létre. Deklarálták, hogy felújítják a háború előtti párt tevékenységét. A Lengyel Munkáspárt ezenfelül alkalmazta a „beépülés” módszerét, vagyis az újonnan létrejövő pártokba delegálta saját képviselőit. A háború előtt lengyel politikai életről lásd bővebben: Wrona, 1995: 60–135.

³ A Polskie Stronnictwo Ludowe (PSL) a magyar szakirodalomban gyakran Lengyel Néppártként vagy Lengyel Parasztpártként szerepel. Pontosabb azonban a párt szó szerinti fordítása, a Lengyel Népi Párt. (A ford. megjegyzése.)

⁴ Dudek–Zblewski, 2008: 10–11.

⁵ Tomaszewska, 1983.

⁶ Turkowski, 2014: 137.; Szulc–Romaniuk, 1947: 19.

⁷ Siedziako, 2013: 33.

⁸ Meg kell említeni, hogy a háború utáni közigazgatási rendszerben Varsó és Łódź vajdasági jogú városok voltak.

⁹ Dekrétum a rzeszówi vajdaság létrehozásáról, 1945. július 7. Dz.U. 1945. 168.

¹⁰ Szulc–Romaniuk, 1947: 15, 18, 27.; Bonusiak, 2012: 973.

¹¹ Chilczuk, 1962: 94–95.

¹² Bővebben lásd: Wierzbieniec, 2008.

¹³ A háború után Stanisław Mikołajczyk vezetésével újra megalakul a Lengyel Népi Párt (PSL), ugyanakkor létrejött a kommunistabarát Népi Párt (SL) is. (A ford. megjegyzése)

¹⁴ AIPN Rz, sygn. 055/52, t. 20. Jelentés a PSL rzeszówi vajdasági kongresszusáról „Głowacz” fedőnevű ügynök jelentése alapján [Sprawozdanie ze zjazdu wojewódzkiego PSL w Rzeszowie na podstawie doniesienia agenta ps. „Głowacz”], Rzeszów, 23 III 1946 r., k. 88; AIPN Rz, sygn. 055/52, t. 37, A PSL tevékenységének jellegzetessége a rzeszówi vajdaság területén [Charakterystyka działalności PSL na terenie województwa rzeszowskiego], b.d., k. 48–51; Bukala, 2015: 159–161.

¹⁵ Daszkiewicz, 1982: 128.; Bukala, 2015: 162, 221.

¹⁶ APRz, fond: Urząd Wojewódzki w Rzeszowie, sygn. 379, Jelentés a rzeszówi vajdaságból a varsói Közigazgatási Minisztérium számára, 1946 májusa [Sprawozdanie z województwa rzeszowskiego za maj 1946 r. do Ministerstwa Administracji Publicznej w Warszawie], b.d., k. 2–10. Daszkiewicz, 2001: 78–79.

¹⁷ Bukala, 2015: 208. A községi Nemzeti Tanácsokban a képviselők 19 százaléka pártönkívüli volt.

¹⁸ Uo. 207–208.

¹⁹ A központi ünnepeket azért a rzeszówi vajdaságban található Nowosielcében szervezték meg, mert itt zajlott le a két háború közötti legnagyobb paraszttüntetés. 1936. június 29-én hozzávetőleg 120 ezer paraszt vett részt a megmozduláson az egész ország területéről. Bővebben lásd erről: Ożóg, 2008: 99–102.

²⁰ APRz, fond: Wojewódzki Urząd Informacji i Propagandy w Rzeszowie, sygn. 4., Jelentés a rzeszówi Tájékoztató és Propaganda Vajdasági Hivatala tevékenységéről 1946-ban [Sprawozdania z działalności WUIiP w Rzeszowie za 1946 r.], Rzeszów, 17 II 1947 r., k. 15.

²¹ Bukala, 2015: 206.

²² Ezzel együtt tehát már három népi párt létezett Lengyelországban. Az ellenzéki PSL és a kommunistabarát SL, illetve az újonnan létrejött PSL „Új Felszabadulás”.

²³ Tájékoztató a PSL „Új Felszabadulás” szervezetről a rzeszówi vajdaság területén. Készítette: Kazimierz Sieradzki, a rzeszówi Állambiztonsági Vajdasági Hivatal V. osztályának I. részlegének vezetője. Rzeszów, 1946. XI. 14. [Informacja dotycząca organizacji PSL „Nowe Wyzwolenie” na terenie województwa rzeszowskiego, sporządzona przez kierownika Sekcji I Wydziału V WUBP w Rzeszowie chor. Kazimierz Sieradzkiego, 14 XI 1946 r., Rzeszów] Oprac, 2010: 197–199.

²⁴ Bővebben Władysław Kojderről lásd: Matus, 2015.

²⁵ APRz, fond: Komitet Wojewódzki Polskiej Partii Robotniczej w Rzeszowie, sygn. 5, Jelentés a Lengyel Munkáspárt Vajdasági Bizottságának végrehajtó üléséről, Rzeszówm 1945. VIII. 24. [Protokół z posiedzenia egzekutywy KW PPR w Rzeszowie 24 VIII 1945 r.], k. 22.

²⁶ Bukala, 2014: 291.

²⁷ Lengyelországban nem tartottak sem 1945-ben, sem 1946-ban országos parlamenti választásokat. Helyette a kommunisták javaslatára 1946. június 30-ára kiírtak egy népszavazást, amelyen három kérdést tettek fel: 1) Támogatja-e a Szenátus eltörlését? 2) Támogatja-e a földreformok és a nemzetgazdaság legfontosabb iparágainak államosítását? 3) Támogatja-e a lengyel állam új nyugati határait, ami a Balti-tengertől az Odera és a Neisse folyókon halad délre? A kommunisták a három igen mellett kampányoltak, míg az ellenzék (PSL) úgy döntött, hogy a Szenátus eltörlésének kérdésében a nem válasza buzdít, hogy így kiderüljön, valójában mekkora a társadalmi támogatottságuk. A választások eredményeit meghamisították, hivatalosan 68, 77,2 és 91,4

százalékos volt az igenek aránya. A valóságban azonban a Szenátus eltörlésére a lakosság 75–85 százaléka szavazott nemmel, vagyis a PSL felhívásának megfelelően. (*A ford. megjegyzése*)

²⁸ *Referendum 30 czerwca 1946 r. Przebieg i wyniki*. Oprac. Paczkowski, 1993: 119, 149, 159.; Paczkowski, 2005: 129.

²⁹ Sowa, 2011: 88.

³⁰ A szövetséget röviden Blokknak is hívták.

³¹ Sowa, 2011: 90–91.

³² Törvény a Törvényhozási Szejm-képviselők választásáról. [Ordynacja wyborcza do Sejmu Ustawodawczego], Dz.U, 1946, nr 48, poz. 274.

³³ AZHRL, fond: PSL 1945–1949, Tiltakozás az 50. sz. választókerületben a választások érvényességével szemben a Łódzi Legfelsőbb Bírósághoz a varsói Fő Választási Megbízott közvetítésével, Rzeszów, 1947. január. [Protest przeciwko ważności wyborów w okręgu wyborczym nr 50 do Sądu Najwyższego w Łodzi za pośrednictwem Generalnego Komisarza Wyborczego w Warszawie, Rzeszów, I 1947 r.], k. 11–12.

³⁴ Semjon Davidov ezredes, a Közbiztonsági Minisztérium szovjet belügyi tanácsadójának jelentése Moszkvába a lengyel Törvényhozási Szejm-választások biztosításának ügyében (részlet), 1947. II. 14. [Raport płk. Siemiona Dawydowa, doradcy MGB przy MBP w Warszawie, do centrali w Moskwie na temat zabezpieczenia wyborów do polskiego Sejmu Ustawodawczego (fragment), 14 II 1947 r.] Wrona, 1999: 228–229.

³⁵ Nawrocki, 1998: 203–205.

³⁶ Uo. 205–206.

³⁷ Wrona, 2007: 55.

³⁸ AZHRL, fond: PSL 1945–1949, sygn. 150, Protest przeciwko ważności wyborów w okręgu wyborczym nr 50 do Sądu Najwyższego w Łodzi za pośrednictwem Generalnego Komisarza Wyborczego w Warszawie, Rzeszów, I 1947 r., k. 12.

³⁹ Az az állítás, hogy a Honi Hadsereg elkerülte vagy elodázta a fegyveres harcot a német megszállókkal, a Lengyel Munkáspárt propagandájában rendszeresen előkerült. Természetesen ez nem volt igaz. A Honi Hadsereg a háború alatt több ezer diverzáns akciót hajtott végre a németek ellen. Ugyankor a Honi Hadsereg általános fegyveres fellépése tervezett volt, a parancsnokság döntésével összhangban történt meg abban a pillanatban, amikor a megfelelő katonai és politikai feltételek megteremtődtek. Erre 1944-ben került sor a németek ellen a „Vihar” fedőnevű katonai akció keretében.

⁴⁰ Bukala, 2015: 287.

⁴¹ Adamczyk–Gmitruk, 2002: 238–240.

⁴² AIPN Rz, sygn. 070/94, Walenty Dżula idézése a rzeszówi Vajdadági Bíróság Polgári Osztályára (másolat), Łowcem 1957. V. 23. [Pozew Walentego Dżuli do Sądu Wojewódzkiego Wydział Cywilny w Rzeszowie (odpis), Łowce 23 V 1957 r.], k. 143.

⁴³ Bereza, 2001: 107.

⁴⁴ Osękowski, 2000: 79–83.

⁴⁵ Adamczyk–Gmitruk, 2002: 68, 139.

⁴⁶ Nawrocki, 1998: 206.; Osękowski, 2000: 130–131.

⁴⁷ Bereza, 2001: 108–109.

⁴⁸ Daszkiewicz, 2000: 97–98.; Bereza, 2001: 109.

⁴⁹ Barnaszewski, 1996: 148.; Pietrow, 2015: 162–163.

⁵⁰ Osękowski, 2000: 152.; Wolsza, 1998: 190.

⁵¹ A Wolność i Niezawisłość (WiN) a Honi Hadsereg feloszlatása után jött létre 1945 szeptemberében azzal a céllal, hogy folytassa a fegyveres harcot az ország függetlenségéért. (*A ford. megjegyzése*)

⁵² Ostasz, 2006: 207.

⁵³ Turkowski, 1992: 231–232.

⁵⁴ Łach, 1995: 258–259. Később a Népi Párt (SL) és a PSL „Baloldal” egyesülésével létrejött az Egyesült Népi Párt (ZSL), amely 1989-ig a kommunisták szatelliteszervezeteként működött a szejmben. (*A ford. megjegyzése*)

⁵⁵ AIPN Rz, sygn. 055/52, t. 37, Jelentés az Állambiztonság Vajdasági Hivatalának főnöke számára. Rzeszów, 1947. XI. 15. [Raport do szefa WUBP w Rzeszowie, Rzeszów, 15 XI 1947 r., k. 101.]; Nawrocki, 1998: 227.

⁵⁶ Stanisław Mikołajczyk attól félt, hogy Nikola Petkov sorsára jut. A bolgár antikommunista ellenállás vezetőjét, a Bolgár Népi Parasztszövetség tagját megfosztották képviselői mentelmi jogától, majd 1947. szeptember 23-án halálra ítélték és kivégezték. Czekalski, 2010: 196–197.

⁵⁷ Daszkiewicz, 1993: 106–107.

⁵⁸ Wrona, 2007: 70.

Levéltári források

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Rzeszowie (AIPN Rz) [Nemzeti Emlékezet Intézete Levéltára Rzeszówban]

sygn. 055/52, t. 20.

sygn. 055/52, t. 37.

sygn. 070/94.

Archiwum Państwowe w Rzeszowie (APRz) [Állami Levéltár Rzeszówban]

Urząd Wojewódzki w Rzeszowie, sygn. 379.

KW PPR w Rzeszowie, sygn. 5.

Wojewódzki Urząd Informacji i Propagandy w Rzeszowie, sygn. 4.

Archiwum Zakładu Polskiego Ruchu Ludowego w Warszawie (AZHRL) [Lengyel Népi Mozgalom Intézetének Levéltára Varsóban]

Polskie Stronnictwo Ludowe 1945–1949, sygn. 150.

Nyomtatásban megjelent források

Dziennik Ustaw, 1945

Dekret o utworzeniu województwa rzeszowskiego z dnia 7 lipca 1945 r., Dz.U. *Dziennik Ustaw* [Törvénytár] nr 27, poz.

Dziennik Ustaw, 1946

Ordynacja wyborcza do Sejmu Ustawodawczego, Dz.U. *Dziennik Ustaw* [Törvénytár] nr 48, poz.

Szulc–Romaniuk, 1947

Rocznik statystyczny 1947. Red. S. Szulc – K. Romaniuk. Główny Urząd Statystyczny, Warszawa.

Felhasznált irodalom

Adamczyk–Gmitruk, 2002

Dokumenty fałszerstw wyborczych w Polsce w roku 1947 r. Drugi memoriał Polskiego Stronnictwa Ludowego w sprawie wyborów w Polsce, złożony wraz z załącznikami w dniu 18 stycznia 1947 roku Ambasadorom Stanów Zjednoczonych, Wielkiej Brytanii i Związku Sowieckiego w Warszawie. Oprac. M. Adamczyk – J. Gmitruk, Warszawa.

Barnaszewski, 1996

Barnaszewski, B.: *Polityka PPR wobec zalegalizowanych partii i stronnictw*. Semper, Warszawa.

Bereza, 2001

Bereza, T.: *Przebieg kampanii wyborczej i nadużycia władz podczas wyborów do Sejmu Ustawodawczego w powiecie jarosławskim w styczniu 1947 r.* [w:] *Pamiętny rok 1947*. Red. M.E. Ożóg, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej, Rzeszów.

Bonusiak, 2012

Bonusiak, W.: *Rozwój demograficzny Rzeszowa w latach 1945–1989* [w:] *Dzieje Rzeszowa, t. 4. Rzeszów w latach 1945–1989*. Urząd Miasta Rzeszowa, Rzeszów.

Bukała, 2014

Bukała, M.: *Relacje PSL z innymi ugrupowaniami politycznymi w powiecie mieleckim w latach 1945–1947* [w:] *Z myślą o Polsce i polskiej wsi. Ruch ludowy w XIX i XX wieku. W 160. rocznicę urodzin Franciszka Krempy*. Red. J. Skrzypczak, Muzeum Regionalne w Mielcu, Mielec.

Bukała, 2015

Bukała, M., *Polskie Stronnictwo Ludowe w województwie rzeszowskim 1945–1947. Geneza i działalność*, Instytut Pamięci Narodowej. Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu Oddział w Rzeszowie, Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego, Rzeszów–Warszawa.

Chilczuk, 1962

Chilczuk, M.: *Województwo rzeszowskie. Zarys ekonomiczno-geograficzny*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.

Czekalski, 2010

Czekalski, T.: *Bułgaria*. Wydawnictwo TRIO, Warszawa.

Daszkiewicz, 1982

Daszkiewicz, A.: *Partie i stronnictwa polityczne w Polsce południowo-wschodniej (VIII. 1944 – I. 1947)*. Oficyna Politechniki Rzeszowskiej, Rzeszów.

Daszkiewicz, 1993

Daszkiewicz, A.: *Polskie Stronnictwo Ludowe na Rzeszowszczyźnie 1945–1947. Lata walki*. Fosze, Rzeszów.

Daszkiewicz, 2000

Daszkiewicz, A.: *Referendum i wybory w województwie rzeszowskim w latach 1946–1947*. Oficyna Wydawnicza Politechniki Rzeszowskiej, Rzeszów.

Daszkiewicz, 2001

Daszkiewicz, A.: *Wybrane zagadnienia polityczne sytuacji przedwyborczej na Rzeszowszczyźnie (1946–1947 r.)* [w:] *Pamiętny rok 1947*. Red. M.E. Ożóg, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Rzeszowie, Rzeszów.

-
- Dudek–Zblewski, 2008
Dudek, A. – Zblewski, Z.: *Utopia nad Wisłą. Historia PRL*, Wydawnictwo Szkolne PWN, Warszawa.
- Kersten, 1989
Kersten, K.: *Jałta w polskiej perspektywie*. Aneks, Londyn–Warszawa.
- Łach, 1995
Łach: *Polskie Stronnictwo Ludowe w latach 1945–1947*. Wydawnictwo „Marpress”, Gdańsk.
- Matus, 2015
Matus, B.: *Człowiek niezłomny. Władysław Kojder 1902–1945*. Oficyna Naukowa, Warszawa.
- Nawrocki, 1998
Nawrocki, Z.: *Zamiast wolności. UB na Rzeszowszczyźnie 1944–1949*. Instytut Europejskich Studiów Społecznych w Rzeszowie, Rzeszów.
- Oseńkowski, 2000
Oseńkowski, C.: *Wybory do sejmu z 19 stycznia 1947 roku w Polsce*. Wydawnictwo Poznańskie, Poznań.
- Ostasz, 2006
Ostasz, G.: *Okręg Rzeszowski Zrzeszenia „Wolność i Niezawisłość”. Model konspiracji, struktura, dzieje*. Oficyna Wydawnicza Politechniki Rzeszowskiej, Rzeszów.
- Ożóg, 2008
Ożóg, M. E.: *Nowosielce – czerwiec 1936 roku [w:] Historia. Polityka. Społeczeństwo. Księga dedykowana Profesorowi Henrykowi Cimkowi*. Red. W. Bonusiak. Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów.
- Paczkowski, 1993
Referendum 30 czerwca 1946 r. Przebieg i wyniki. Oprac. A. Paczkowski, Instytut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk, Warszawa.
- Paczkowski, 2005
Paczkowski, A.: *Pół wieku dziejów Polski*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Pietrow, 2015
Pietrow, N.: *Nowy ład Stalina. Sowietyzacja Europy 1945–1953*. Demart, Warszawa.
- Siedziako, 2013
Siedziako, M.: *Polacy głosują, PPR decyduje*. „Pamięć.pl” 2013, nr 1 (10).
- Sowa, 2011

Sowa, A. L.: *Historia polityczna Polski 1944–1991*, Wydawnictwo Literackie, Kraków.

Tomaszewska, 1983

Spis posłów do Krajowej Rady Narodowej 1943–1947. Oprac. A. Tomaszewska, Biblioteka Sejmowa, Warszawa.

Turkowski, 1992

Turkowski, R.: *Polskie Stronnictwo Ludowe w obronie demokracji 1945–1949*. Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa.

Turkowski, 2014

Turkowski, R.: *Ujawnienie się struktur politycznych Stronnictwa Ludowego „Roch” – powstanie Polskiego Stronnictwa Ludowego (1945–1946) [w:] Represje wobec wsi i ruchu ludowego (1944/1945–1989)*, t. 5: *Losy żołnierzy Batalionów Chłopskich oraz działaczy Stronnictwa Ludowego „Roch” po II wojnie światowej*. Red. A. Indraszczyk, M. Krzysztofiński, Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego, Instytut Pamięci Narodowej. Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu Oddział w Rzeszowie, Warszawa–Rzeszów.

Wierzbieniec, 2008

Wielki Strajk Chłopski w 1937 r. Uwarunkowania i konsekwencje. Red. W. Wierzbieniec, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów.

Wolsza, 1998

Wolsza, T.: *Rząd RP na obczyźnie wobec wydarzeń w kraju 1945–1950*, Instytut Historii Polskiej Akademii Nauk, Warszawa.

Wójcik, 2010

Represje aparatu komunistycznego wobec Polskiego Stronnictwa Ludowego na Rzeszowszczyźnie w latach 1945–1949. Oprac. B. Wójcik, Instytut Pamięci Narodowej. Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, Rzeszów.

Wrona, 1995

Wrona, J.: *System partyjny w Polsce 1944–1950. Miejsce – funkcje – relacje partii politycznych w warunkach budowy i utrwalania systemu totalitarnego*. Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin.

Wrona, 1999

Kampania wyborcza i wybory do Sejmu Ustawodawczego 19 stycznia 1947. Oprac. J. Wrona, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa.

Wrona, 2007

Wrona, J.: *Wybory 1947 roku. Ordynacja, przebieg i konsekwencje wyborów do Sejmu Ustawodawczego [w:] Koniec jałtańskich złudzeń. Sfałszowane wybory – 19 I 1947*. Red. M. Wenklar, Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, Kraków.

Rövidítések feloldása

PPR – Polska Partia Robotnicza [Lengyel Munkáspárt]

PPS – Polska Partia Socjalistyczna [Lengyel Szocialista Párt]

PSL – Polskie Stronnictwo Ludowe [Lengyel Népi Párt]

PUBP – Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego [Állambiztonság Járási Hivatala]